

Diorama: gedigte.

Johann Lodewyk Marais. Pretoria:
Protea Boekhuis, 2010. 87 pp.
ISBN: 978-1-86919-365-2.
DOI: <http://dx.doi.org/10.4314/tvl.v49i1.20>

Johann Lodewyk Marais se intense bemoeienis met die omgewing is alreeds afleesbaar uit sy debuutbundel, *Die somer is 'n dag oud* (1983). Hierdie reputasie as omgewingsbewuste digter word telkens herbevestig met die verskyning van elke daaropvolgende bundel: *Palimpses* (1987), *By die dinge* (1989), *Verweerde aardbol* (1992), *Aves* (2002), *Plaaslike kennis* (2004) en nou ook weer *Diorama* (2010). Sy bydrae tot die akademiese bevordering van die ekokritiek as literêr-wetenskaplike benadering blyk verder ook uit sy redakteurskap van twee visionêre versamelbundels oor die omgewing, naamlik *Groen: gedigte oor die omgewing* (1990) en *Ons klein en silwerige planeet* (1997). In laasgenoemde skryf hy 'n insiggewende opstel, "Natuur, omgewing en letterkunde", wat as een van die brondokumente oor die ekokritiek in die Afrikaanse letterkunde beskou kan word.

In *Diorama* (soos in vorige bundels) beïndruk Marais weer met die behendigheid waarmee hy die natuurwetenskaplike feit in die poësie inkorporeer en selfs populariseer. Hierdie wisselwerking tussen die wetenskap en letterkunde is 'n durende belangstelling by hom wat ook uiting gevind het in sy proefskrif oor die wetenskaplike prosa van Eugène N. Marais (2001) waarin hy die klinkende uitspraak van Richard Dawkins as motto aanhaal: "A Keats and a Newton, listening to each other, might hear the galaxies sing." Hierdie Dawkinsuitspraak verwoord myns insiens ook die essensie van Johann Lodewyk Marais se eie digterskap.

Sy skeppende werk kan dus op 'n sekere vlak gesien word as poging om 'n ekologiese kultuur te vestig (soos wat Slovic dit in die vooruitsig stel); dit kan selfs as 'n *bewaringsdaad*

vertolk word. Hy wil in sy gedigte "'n Wildtuin skep / en jou uitnooi om besoek te kom bring" (vergelyk die derde deel van die openingsgedig "Lugspieëlings"). Cloete noem dit beurtelings 'n "ekopoëtiese bundel"; 'n "reddingsdaad"; 'n "bewuswordingsprogram" (9).

Bewaringstrategieë wat verband hou met die museumwetenskap (soos taksonomie, taksidermie en dioramas) kan in *Diorama* as doeltreffende dekoderingsmatriks ingespan word en dié bundel word dus nie om dowe neute deur Odendaal as 'n "versmuseum" beskryf nie. Die drie hoof funksies van 'n museum word allerweë bestempel as klassifikasie, bewaring en bewusmaking/opvoeding en al drie hierdie kritieke bewaringskonsepte kan teruggevind word in die bundel.

Die tweede afdeling (van die sewe waaruit die bundel in totaal bestaan) bevat byvoorbeeld 'n reeks van een-en-twintig dioramiese voorstellings wat elkeen die titel van 'n dierspesie dra (met die Latynse genus- en spesie-naam as subtitels). Afdeling III bevat vyf soortgelyke verse oor voëls (in die tradisie van *Aves*), terwyl afdeling IV nege gedigte oor verskillende plantspesies bevat. Hierdie gedigte in afdelings II tot IV, wat amper as spesieverse bestempel sou kon word, is dikwels 'n beskrywing van onder meer die voorkoms, habitat, roepgeluide en selfs gedrag van die betrokke spesie—baie soos dit op die inligtingskatalogus in 'n museum sou voorkom, maar in talle verse word die blote informatiewe klassifikasiefunksies suksesvol verruim met verrassende poëtiese ingrepe.

Marais se kunsteoretiese strategie om natuurlike verskynsels dikwels as metafoor van die skryfproses aan te wend, is maar een voorbeeld van sodanige digterlike intervensie wat die sobere wetenskaplike informasie tot gedig omvorm. Die bedreigde spesies bly, soos dit destyds in sy ikoniese gedig "Bloubok" uit *Verweerde aardbol* verwoord is, slegs nog "in die taksidermie van die vers intakt". Vergelyk in hierdie verband ook die beskrywing van

die kreatiewe proses in 'n gedig soos "Springhaas (*Perdetes capensis*)":

Die springhaas kom, soos 'n gedig, selde
meteens met 'n hoë sprong te voorskyn.
Eers word die neus uitgesteek om die lug
te toets en daarna die kort, ronde kop
met die rondepuntore vorentoe om te luister
wat in die gras beweeg.
'n Paar oomblikke wag hy op die sand
by die bek van die gat voor hy saggies
in die wye nag uitgaan om te wei.

Afdeling VI bevat 'n aantal portretgedigte of figuurstudies van bekende reisigers soos Le Vaillant en Baines, wie se kunswerk *Herd of Buffalo opposite Garden Island, Victoria Falls, 1862* as voorplat dien. Taljaard verklaar tereg dat dié kunswerk 'n "sametrekking [is] van al die belangrikste temas wat die bundel onderlê" (8). In dieselfde afdeling VI is daar ook portrette van bekendes in die bewaringsgemeenskap soos Jane Goodall en Richard E. Leakey. In afdeling I word daar ook verwys na die vermaarde paleontoloog, Phillip V. Tobias, terwyl Ian Player se pogings om die swartreoster van uitwissing te red, treffend beskryf word in die gedig, "Swartreoster (*Diceros bicornis*)": "Die heel vroegste sien van die reoster / is telkens in fyn besonderhede / en met verwondering beskryf en só / staan Ian Player se eerste eenhoring / groot en grys in die oop bosveld en stap / verder weg uit herinnering se wei."

Die motto voor in die bundel is 'n uitspraak deur Wangari Mathai, die Nobelpryswenende stigter van die *Green Belt Movement* in Kenia wat die onlosmaaklike verbintenis tussen mens en omgewing beklemtoon: "Without the mirror that the natural world presents to us, we will no longer see ourselves, and we will forget who we are." Hierdie motto en talle van die verse in *Diorama* bevestig die teorieë van ekokritici soos Lawrence Buell (6), wat beweer dat die natuurgegewe in omgewingsgerigte letterkunde nie bloot as agter-

grond dien nie, maar eerder 'n dwingende aanwesigheid is wat impliseer dat die mens se geskiedenis afgelei kan word uit die natuurgeskiedenis. Vergelyk byvoorbeeld die gedigte "Sterkfontein" en "Die spore van Laetoli". Ook Taljaard (8) maak gewag van die gedigte in afdeling I rakende die oorsprong van die mens; die suggesties van die evolusieproses as deel van 'n groter narratief waarin die mens uiteindelik ook maar 'n bedreigde spesie is.

Die welgekose titel, *Diorama*, sinjaleer alles wat met representasie en voorstelling te make het; driedimensionele uitstalruimtes in museums; skilderstukke wat "deur veranderende beligting na die werklikheid lyk" (HAT; my kursivering). In 'n onlangse artikel getiteld "At the museums: little worlds" skryf Gopnik in *The New Yorker* oor die verwondering waarmee dioramas in die algemeen bejeën word (en hierdie *verwondering aan die eindelose vorme van die natuurlike wêreld* is 'n Darwinistiese kernkonsep waarmee Marais se poësie gemaklik vereenselwig kan word):

Among the fantasies of the New York child, in addition to the ones about sleeping overnight in Bloomingdale's mattress department and being left alone for two hours in Dylan's Candy Bar, none is keener than that of slipping inside one of the glassed-in dioramas at the American Museum of Natural History. Each of them, after all, contains not just an instructive picture, but a little world, sealed off unto itself, and the idea of entering, not to say violating, the timeless space of gorillas or wolves or mountain lions is intoxicating (Gopnik 30; my kursivering).

Gopnik besin ook oor die verskillende faktore wat bydra tot 'n geslaagde diorama en beweer dat die sleutel tot die *illusie* die volgende behels:

The key to the illusion—the equivalent of "selling the shot" in today's special effects—is what is called the "tie-in"; that is, the small

vital area in the rear of the diorama, the brief zone where the three-dimensional artifacts meet the sloping, painted background. If the tie-in is done subtly enough, Quinn explained—a matter mostly of fine-tuning hue and shade and tone—the diorama works, the illusion compels, and the visitor is suddenly in Yellowstone or Alaska. If it doesn't, she remains on the Upper West Side.

In hierdie publikasie slaag Marais daarin om lesers met verwondering deur sy geslaagde versdioramas te laat wandel, maar hy laat hulle uiteindelik onder geen illusie dat dit skynvoorstellings is nie; hulle beseft terdeë dat die diorama, die vers en die opgestopte eksemplaar eendag al herinnering aan dié voorgestelde werklikheid mag wees.

Geraadpleegde bronne

- Buell, Lawrence. *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing and the Formation of American Culture*. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard UP, 1995.
- Cloete, T. T. 2010. "Wekroep om vernielde aarde van mens te red." *Beeld* 3 Okt. 2010: 9.
- Gopnik, Adam. "At the museums: little worlds." *New Yorker* 15–22 Aug. 2011: 30.
- Marais, Johann Lodewyk. Onderhoud deur Erika Lemmer tydens die bekendstelling van *Diorama*. Protea Boekhuis, Pretoria. 2010.
- Odendaal, Bernard. "Diorama." 18 Okt. 2011. <<http://www.versindaba.co.za/2010/10/18/diorama>>.
- Slovic, Scott. Forum on literatures of the environment. *PMLA* 114.5 (1999): 1102-1103.
- Taljaard, Marlies. "Van liriese na narratiewe na liriese." *Boeke-Rapport* 2 Jan. 2011: 8.

Erika Lemmer
Universiteit van Suid-Afrika
Pretoria